

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Geo-hydrographia s. orbis terrarum descriptio - Cod. Ettenheim-Münster 111-116

Suevia - Ettenheim-Münster 115

Cartier, Gallus

[S.l.], [18. Jahrh.]

Sectio I.

[urn:nbn:de:bsz:31-111178](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-111178)

vitam comparatis abundet, si vinum exipias. Idam circumdant
ampla vireta, plenties pulchra, necnon silva spectabiles feris
quadropedibus et pennariis repleta. Proxime ad Urbem vii
Solium irrigant, ubi horti magnifici et aedes voluptaria occurrunt.

Quantum ad eius originem ipsi eam aetas attribuitur. Metropo-
lis fuit Licitionum inter Vindelicos populorum, ut initio
Licitionum Damascia nuncupata fuit. Verum, quod Zeille-
rus* refert, 12. circiter annis 2. mensibus et 24. diebus
quam exactus computus: ante Christi ortum illam occupaverunt
Romani, sed utaque in eam suorum Colonia ab Augusto Augustam
dixerunt, ac ut a pleribus aliis Urbibus, quo hoc etiam nomine
veniebant, distingueretur, illi Vindelicorum** nomen additum
fuit, quod ad hunc usque diem retinet. Tum 460. circiter annis
sub Romanorum et Gothorum potestate fuit. An. 491. At-
tila Hunnorum Rex illam pene exiit; postmodum res-
taurata, necnon Sueris et Alemannis parit usque ad annum
496. vel 499. quo eos Clodoveus pape Tolliaum devicit, atque
omnem eorum regionem sibi aperuit, in qua etiam Augusta fuit;
haec ergo sub potestate Francorum permansit, et Austriae Re-
gus subiecta fuit. Postquam autem Regnum Francorum
divinum est, Germanique proprios Reges habere coepit et
Dominos, tum Augusta, quod aliqui contendunt, in Suevia Du-
cum potestatem venit, sub qua fuit usque ad tempora Conra-
dini, a quo pecuniarum summa libertatem suam redemit:
Sunt tamen, qui volunt Civitatem hanc nunquam sub Sue-
via Ducum dominio fuisse, sed immediate sub Imperatoribus
Stetisse, necnon a paucis suis familiis gubernatam fuisse.

Augusta equidem nonnihil antiqui splendoris sui amississe vi-
detur, nec amplius tot molis frequens est ac olim fuit; attamen
adhuc pulcherrimis et amplissimis Germaniae Civitatibus an-
numerari meretur. Enigmus Lyci rivus ab eo deductus illam
perfluit, cuius aqua limpidissima est et emolens. Plateae ejus
latae sunt et aequabiles, in iis offenduntur fontes praclaris aquis
Statuis ornati. Domos habet pulchras; ac inter publica edi-
ficia eminent Basilica civilis seu Castorium et Armamen-
tarium tormentis aliisque bellicis apparatus probe instructum.
Adest etiam palatium Episcopale, in quo ostenditur conclave
ibidem, in quo Augustana Confessio Imperatori Carolo V. an. 1530.
oblata fuit, ut et pergula, a qua populo in arca palatii con-
gregato pralecta est, et a qua Lutherani communiter Con-
fessionis Augustanae Scitatores Pindor Angoburgis Confessionis
Vorwandts: meruerunt.

Augusta plura numerantur utriusque Sexus Monasteria, ut
Benedictinum apud SS. Udalricum et Afram initio a Canonis
inhabitarum, quibus a regulari tramite desipientibus Bu-
no Episcopus Religiosus Ordinis S. Benedicti anno circiter 1012.
Sufficit. Dominicanorum. Canonicorum Regularium
ad S. Georgium; et aliud ad S. Crucem dictum, in quo jam
ab anno 1594. aservatur Santissimum Altaris miramulorum
ut vocatur, Sacramentum sub languinea carnis specie. Car-
melitarum Discalceatorum, Ordinis S. Francisci Recolletorum.

* Zeillerus (Martinus) Styria
oriundus filius Marti-
tini Zeilleri Philippi
Melauchtonis Discipulum
Ulmae Ephorus fuit Gym-
nasii, Historiarum et
Philosophicorum libro-
rum Censor, ut et Inspec-
tor Scholae Germanicae.
vitam ponit an. 1661. sta-
tis hujus anno 73. Scriptit
varia Itineraria, Topo-
graphias, aliaque cum
Historica tum Geogra-
phica Opera.

** Vindelici Illyrii populi,
qui justa Danubium ab
illius scaturigine Bassa-
viam usque Sebes has pro-
tedere, necnon in varias
nationes divisi fuere,
inter quas nunc abantur
Liciti, qui prope Lycum
fluvium habitabant.
Vindelici a Vindone et
Lycis fluvio nomen fuisse
inditum arbitramur.

Capucinorum, p. S. Catharinae Monialium Ordinis S. Dominici, Stalla seu ad Stalam Monialium S. Clarae. S. Stephani primum Monialium Ordinis S. Benedicti, postea in Collegium Nobilium Canoniarum ab ipso fundatore S. Udalrico verum. Uelina- rum. p. Frenita hic quoque habent celebre Collegium.

Præter Capitulum Cathedralis Augustae etiam numerantur quaedam Collegia Canoniarum secularium, ut S. Gertrudis, quod constituitur Praepositus et quatuor Canonici in ipsa Ecclesia Cathedrali. S. Mauritii, et S. Petri. Quæ olim adhuc Augustia fuerit, utriusque Sexus Censura, quos tamen Lutheranus respiciendit. Inter Civitatis hujus Ecclesias eminere videtur ea, quæ Benedictinorum est, hæcque Cathedralis magnitudine et elegantia superat. Lutherani quoque sua Tempora habent. Nec desunt Hieronymia. Adest etiam publica Bibliotheca in quam Marci Velseri translata fuit: ex eâ prodit famosa Bentingeri Tabula, de qua alibi jam egimus, quæ etiam Tabula Augustana; Tabula Theodoriana, quod eruditi arbitrantur eam sub Imperatore Theodosio confectam fuisse; et Tabula militaris, quia sic militares et distantia in illa notantur, communiter vocatur.

Civitatis hujus eventa hæc sunt præcipua: Sub Imperatore Ottone Magno, qui ab an. 963. usque ad an. 973. quo 7. Maji à viris suscepit, Imperii Germanici rebus profuit, à Seditiosis discepta, igneque et ferro devastata fuit. An. 1026. Guelphus Bavarie Dux cum Brunone illius Episcopo bellum gerens illam occupavit ac munimentis nudavit. An. 1077. Rudolphus Sueria Dux in ea cum suis adherentibus conventum habuit adversus Imperatorem Henricum IV. inde et ipsa in bello, quod tantum est, varia fuit afflicta, et an. 1084. à Leopoldo Austriaco et Hermannus Sueria Dux occupata et expulsa fuit, necnon quatuor post annis Guelphus Bavarie Dux illam non modo invenit, sed et adibus murisque diutius solo aquavit. Sub Imperatore Lothario II. anno 1131. vel 1132. penè in flammis abiit; at mox restaurata est, ac sub ejus Successoribus Conradis III. et Frederico I. apprimè floruit. An. 1368. sub Carolo IV. Imperatore Civitas adrem Magistratum, quem Nobiles seu Patritii componebant, tumultu Democraticam induerunt, quam idem Imperator confirmavit, post 130. annos vero Carolus V. Imperator abrogavit, Urbisque regimen Patritii seu Nobilibus pereditum an. 1548. emendatum denuo restituit.

Anno 1523. Joannes Speiserus Theologie Doctor Lutheri dogmata in magna populi frequentia disseminare cepit, sed de- nuo ad fidem Catholicam conversum an. 1525. excepit Joannes Fra- schius Carmelitarum Prior et Lutheri amicus. An. 1530. Car- oli Imperatoris V. jussu omnes Lutherani Augustam exiit hinc, quò tamen anno sequenti redierunt, tandemque an. 1534. communi suorum Decreto Lutheranismus confirmatus Missæ- que celebrare in omnibus Ecclesiis inhibita fuit, tum Catho- licæ collectis Ecclesiarum suarum thesauris et reliquiis Dillin- gam se contulerunt, quibus primum an. 1552. redandi facultas data est. An. 1535. pestis Augustam invasit, qua 13000 incolarum perierunt. An. 1584. auctoribus Georgio

Anglicis Superintendente et ceteris Praeconibus Lutheranis ingentes turbas excitaverunt Cives Lutherani occasione Calendarii auctoritate Gregorii XIII. Papae emendati, quod ibi à Magistratu propositum suscipere voverent, quae tamen interventu Ducis Wittenbergici et Urbis Ulmenis sopita fuerunt, novumque Papae Calendarium admissum, quod ab ipso Gregorianum dicitur.

Anno 1632. Cives Lutherani Regem Sueciae sacro cultu et applausu susceperunt, Catholici vero solum viderunt; at duobus post annis scilicet an. 1634. Dux Bavaria post longam obsidionem, in qua cives extrema fame pressi fuerunt adeo, ut ciborum loco rebus vicerentur, à quibus alias natura abhorret, idam obtinuit, tandem anno 1635. Catholici demum in eam reduti. An. 1703.

14. Decembris post gravem quinque dierum obsidionem, ubi 30. tormentis majoribus aeneis, pulgata, ignisque globis incensa fuit, Electori Bavaria Maximiliano se dedere atque centum milia florenorum solvere debuit; nec tamen his praefinis locum fuit, cuiusvis ingens penuriarum vis demum imperata, tormenta universisque, qui in illius Armentario continebantur, bellius apparatus, et quoque auferri poterant, Monachium et Ingolstadtum abducta, munitiones et muri diruti, nemum Aris, seu, ut vocant, Citadella, qua Cives in officio continebantur, constructioni datum initium. At ubi an. 1704.

13. Augusti Casarci et eorum foederati Bavaros et Gallos prope Hochstadium fudissent; tum Bavari relicta Augusta fugam capesserunt, hinc Aris adificium mansit imperfectum.

Ex variis, quae Augusta habita sunt Imperii comitia, haec à nobis notari merentur: An. 1530. in quibus Carolo V. Imperatori oblatam fuit Confessio Augustana. An. 1548. ubi de libro Interim dicto actum est. An. 1555. ubi pax religiosa con-

clusa fuit et conventio Passaviensis confirmata. An. 1653. 31. Maji ubi Ferdinandus IV. Ferdinandi III. Imperatoris filius in Romanum Regem electus fuit. An. 1690. ubi 24. Jan. Josephus I. Leopoldi I. Imperatoris filius in Regem Romanum electus fuit, et 26. ejusdem mensis coronatus fuit.

Eodem quoque anno Eleonora Magdalena Theresia Leopoldi Imperatoris conjux etiam hic in Romanorum Imperatricem coronata fuit. Augusta etiam circa idem tempus celebre foedus inter principes Europae Principes ietum fuit adversus Ludovicum XIV. Galliae Regem, quippe cujus praegrandis potentia ceteris praesertim vicinis suis terrorem iniebat. An. 1713. Magnus Imperii Conventus ob pestem Ratisbonae grassantem inde huc translatus fuit, ubi usque ad finem anni sequentis mansit.

Cives Augustani à Comitatu pro ceteris Germaniae Urbium molis celebrantur. Senus eleganti forma praeditus modesto inedito vestitus. Partim Lutherana et partim Catholica sacra sequuntur, ut et Senatus, quem 48. Patritii seu Nobiles constituunt, quorum 22. Protestantes sunt, et 23. Catholici. Illi amplior adhuc Senatus, iungitur prope ex 260. viris constans, qui partim Patritii et partim Plebeji sunt, et omni caret auctoritate, ac vix duntaxat

* Liber Interim fuit promulgatus alicuius quorundam filii Christiana articulos complectens Augustae Vindelicorum an. 1548. ab Imperatore Carolo V. in Comitibus promulgatum, cui, ut Protestantes se submitterent, praecipiebat. Interim nuncupatum est, quia ad tempus duntaxat valere debebat, donec sibi licet Concilium generale Religionis discordia definitio- ne sua congressisset. Omnia fidei Catholicae dogmata comprehendebat, excepto, quod Protestantibus Ministeris Matrimonium, et laicis communionem sub utraque specie permitteret. Illud inrogavit Paulus, Papa III. plerique Protestantes, imò omnes proter quosdam Civitates Imperiales, quos Im-

8
peritorum, minus temerant, Senatus nomen gerit, ut nempe Civitas haec Respublica in iudam
haud acceptarunt. Speciem exhibeat.

Augusta Vindaliorum artes, mechanica ad summam perfectionem
ab Opificibus addita videntur. Auri et Argenti nempe Automati
fieri, nempe Eborarii Tomatores apprimè celebrantur; priorum
artefacta auro et argenteo in omnes Europa provincias transferen-
tur ita, ut sic in illa Princeps sit, qui ea sibi ad unum non compa-
ret. Inter subtilia opera, quae ibidem conficiuntur, videntur
seri merentur exigua catenula, quibus pulvis constringuntur; hu-
juscemodi catenula longitudine sua manus latitudinem coquat adeo
subtilis tamen et levis, ut pulex saltando eandem seum trahat: ani-
mulum hoc una cum sua catenula pro 15. Crucigeris veniit.

Gospia tela hic conficiuntur longè lateque celebris: Item ca-
riorum textilem Bombycinorum ex Italia advectorum frequens
est commercium.

Per Sea portas in eam patet additus, eique duo ampla jun-
quuntur Suburbia, S. Georgii unum alterum S. Jacobi, in
islo sita est Fuggeria plusquam 400. domibus constans ac
eique in iudam Urbis formam exhibens; nomen habet à
Fuggeriis fratribus, à quibus excitata fuit.

Nun Augusta olim Episcopis etiam quoad temporale subdita
fuerit nunc, et qua ratione ab eorum dominio se liberavit, varia
sunt eruditorum opiniones. Hodie adhuc Civitatis hujus regi-
men partitum esse videtur inter Episcopum, Senatum, et quosdam
Nobiles; memoria quoque proditum est Episcopum olim in He-
bras hujus Civitatis iudex habuisse jurisdictionem, quam an. 1272.
Magistratu cepit; hi postmodum Urbe iussi sunt exire, modo
milliari ab ea demorantur, illum quidem intrare permittuntur,
sed singulis, quibus in ea remorantur, horis florenum solvere tenen-
tur. Haec in laudem Augustanae Civitatis ejusque Incolarum
nuper ceinit Poeta quidam:

Augusta sunt haec omnia et inlyta,
Quaecumque cenis; Tempa, Domus, Fora,
Tunas et Horti, Porticusque
Moenia, et Hospitia, et Tabernae.
Augustior Respublica nobilis
Virtute praestans et Sapientia:
Formis plebsarum, virumque
nitibus ingenis abundans.

20 Dilinga | Dillingen | Urbs una cum Castello ad Danu-
bium posita milliari ad Livo-Aquilonem à Lavinga, 3. ad
Septentrionem à Burgovia, et 6. ad Camerum ab Augusta, sub
grad. long. 29. m. 10. lat. 48. m. 38. Ordinaria Episcoporum Au-
gustanorum Sedes. 9 Anno 1549. Otto Trauchsius | Zoriffob

9 Eam Hartmannus Episcopus Augustanus
Hartmanni Comitis
Dillingensis filius et
Stipiti hujus ultimus
an. 1285. Episcopatus
his donavit una cum
omnibus fere pagis We-
saram usque.
Dapifer. | De Waldburgo Episcopus Augustanus in hac Urbe uni-
versitatem erexit, quae nunc admodum floret, atque an. 1739.
quibusdam novis Professoribus aucta fuit. An. 1649. Episco-
pus Augustanus in praesentia quorundam Principum fundamen-
talem Capminorum Cenobii lapidem posuit. Jesuita hic
magnificum habent Collegium. Ceterum in triginta an-
no-nis bello Urbs haec anno 1545. nota facta fuit.

«Tuespa

30. *Treissa*, seu *Trax* | *Girffan* seu *Girffan* | Urbs exigua
 in Alpium Julianum seu Rhaeticarum faucibus, unde et nomen
 habet, sita ad ripam Lyii fluminis, quod ibi inter rupes angusto
 loco quoniam per fauces transit, in confinis Bavariae et Tyrolis,
 5. miliaribus ad orientem à *Campidano*. Nonnulli arbitran-
 tur eam esse *Abudiam* veterum, quod Tabula Peutingeri
 Segmento II. *Abordiam* vocat, atque 18000. passuum, id est
 4. miliaribus cum dimidiis ab *Eno* nunc *Schongavia* seu *Sionga*
 | *Sionga* | Superioris Bavariae urbe, cui est occidentalis, collocat.
 Haec iter est à *Suevia* in *Bavariam* et *Tyrolim*.

* *Alpes Juliae*, à *Julio Ca-*
esare nomen sortita.
 triplices sunt: prima
 apud *Taurinos*; alte-
 ra in *Rhaetia*; tertia
 apud *Venetos*.

In hac urbe extat celebre et antiquissimum *Benedictino-*
rum *Conventum* *S. Magni* dictum, ab eodem *S. Magno* seu *Magno-*
aldo ex *Thelonica* oriundo et *S. Columbani* et *Galli* *Bois* circa
 annum *Domini*, ut verisimilior est opinio, 646. fundatum.
 Adest etiam *Franciscanorum* *Discalceatorum* seu *Recolato-*
rum *Conventus* an. 1529. ab *Hansico* de *Knöringen* *Antistite*
Augustano in honorem *S. Stephani* excitatus. *Jesuitae*
 hic etiam habuerunt *Collegium*, quod an. 1627. *Kaufburam*
 translatum fuit.

Non procul ab urbe occurrunt *Therma* *Jullbachense*, à
Julio Caesare, quod eisdem usui fuisse dicatur, nuncupati
ditionis *Monasterii* *S. Magni*, et *Salubres* admodum, ut quae
 varias corporum male affectorum infirmitates tollant.

Reliqua, quae in regione sua possidet *Episcopus Augustanus*,
 hic annotare praetermittimus, quod de his quidquam memorabile
 dicendum haud veniat. *Supra* illius *Principatus* limites ve-
 cennimus, quod nobis sufficere videtur. *Augustam* *Vindeli-*
corum hic etiam primo loco annotavimus, non velut *Episcopi*
 hujus *ditionis* esset, quamvis olim illius fuisse ab aliquibus
 dicatur, sed quod de celebri hac *Civitate* hic quam alibi
 disperere commodius nobis visum sit.

sectio II.

De Regionibus et Dominis, quae in
Risa seu Rhoetiensi Bago occurrunt.

Risa seu *Rhoetiensis Bago* | *Dioff* seu *Im Kirb* | *vetus* *Ca-*
gor | *Gai* seu *Altor Gai* | *est in Nordgavia Nordgavia* *Ba-*
gus est | *sin Altor Gai* | *in Nordgavia Nordgavia* | in *Franconia*
 confinis situs, quae olim, si non totus, saltem ex parte
Nordgaviae accessus fuit. In eo praecipue numerantur
Comitatus seu *Dynastia* *Gravenecensis* | *Grafenrubi* | *Co-*
mitatus *Bappenheimensis*; *Comitatus* seu *Principatus* *Oetting-*
gensis, quae quaedam *Urbes*, *Imperiales* et *Monasteria* conti-
 nentur. De quibus hic agere animus est.

§. I.

De Comitatus Gravenecensi
et Bappenheimensi.

Comitatus Gravenecensis | *sin Grafenrubi* | *Grafenrubi* |
 situs est ad *Danubium* *Nordlingam* inter et *Dillingam*.
 In eo occurrunt *Eglinga* | *Eglingam* | *Urbs* exigua, in qua
Comites residere soliti fuerunt. Haec titulo *emtionis* modo perti-
 net ad *Principem* de *Ture* et *Tunis* | *Gug* | *Non* | *Esion* | *Und* | *Pa-*